

Openingstekst

'Leven naar uw richtlijnen geeft mij vreugde,
Meer vreugde dan rijkdom en overvloed.
Uw regels wil ik overdenken,
Het oog op uw paden gericht.
Ik verheug mij in uw wetten,
Uw woord zal ik niet vergeten.'
Psalm 119, 14-16

Overweging

Waar zul je beginnen als je het in een christelijke geloofsgemeenschap als de Ekklesia wilt hebben over het Slotfeest van de Joodse najaar feesten, de gedenkwaardige dagen. Anders dan Jom Kipoer en het Loofhuttenfeest is het een feestdag, die niet in de Bijbel wordt aanbevolen om die te vieren. Het is pas in de Middeleeuwen ontstaan als feestelijk slot van het Loofhuttenfeest, als de sukka, de loofhut weer is opgeborgen. In die tijd hebben de Joden overal in de door kerk en christendom gedomineerde wereld al heel veel leed en narigheid ervaren. Simon Wiesenthal, bekend geworden als nazi-jager en bestrijder van antisemitisme heeft in zijn boek 'Elke dag gedenkdag' een kroniek van dat joodse lijden geschreven. Het getuigt van een rotsvast vertrouwen en een enorme veerkracht, dat de Joden een officiële feestdag maakten voor de grondslag, de basis van hun geloof: de Thora en die ook in onze tijd nog elk jaar uitbundig vieren.

Eerst maar iets over de Thora. Thora betekent 'hoe te lezen'. Met Thora worden de eerste vijf boeken van de bijbel aangeduid: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium: Griekse titels van een Joods boek. De Joodse schrijvers noemden de boeken naar de eerste woorden van elk boek: Beresjiet, Sjemot, Wajikra, Bemidbar en Debarim. In het Nederlands vertaald: In den beginne, De namen, De ENE riep, In de woestijn en De woorden en de daden. Die vertaalde titels leveren meteen een mooi kapstokje op voor het antwoord op de vraag: waar gaat het om in de Thora? Waarom zijn die boeken de grondslag voor het geloof en leven van de Joden, zoals ook voor Jezus, die zijn leven volgens Mattheüs nadrukkelijk verbindt met de Thora? Als je de titels verbindt krijg je als ware het programma van de Thora voor ogen: laat het jou als lezer van begin af aan duidelijk zijn waar het in jouw leven om begonnen is (Berésjiet), nl. de ENE, God-voor-ons roept jou om jouw bestemming te bereiken, mens te zijn voor mensen, waarbij de melaatse, de verzoening en de naaste centraal staan. (Wajikra). Jouw bestemming is net als de ENE jouw naam inhoud te geven in

jouw leven (Sjemot). Je leven lijkt vaak op een tocht door de woestijn (Bemidbar). Die woestijn kun je achter je laten door woorden en daden van bevrijding. (Debariem).

Thora wordt al heel lang en heel verkeerd vertaald met Wet. Wetten proberen het leven te regelen. Maar wetten zijn nog geen garantie voor een goed en rechtvaardig leven. Het maakt een verschil of wetten uitgevaardigd worden door een dictator of hun beslag krijgen na een debat van volksvertegenwoordigers. Maar dan is het nog geen garantie voor vrede en gerechtigheid. In de Thora staan veel voorschriften en regels, maar die staan in het kader van bevrijdingsverhalen en de verhalen van een tocht naar de goede aarde als beloofd land. Thora is Weisung om met Buber te spreken. Het is een aanwijzing voor de weg die mensen moeten gaan. Met vallen en opstaan. Dat zie je aan de verhalen van de man aan wiens naam de Thora is verbonden: Mozes. Het gaat om handelen in de geest van de Thora. Dat betekent, dat die verhalen en regels voortdurend bij de tijd moeten worden gebracht en andersom: de tijd bij die verhalen. Dat is wat de eeuwen door in de Joodse commentaren gebeurt: stem en tegenstem. Bij orthodoxe en liberale joden. Bij hen wordt de betekenis van het woord Thora in de nabijbelse tijd steeds verder verruimd tot de hele Joodse bijbel, later ook de mondelinge traditie en de Talmoed. Net zoals in de christelijke geloofsgemeenschap de verhalen over de weg van Jezus de Thora verhelderen. Dat gebeurt vanaf de kansels, in leerhuizen en gespreksgroepen. Het gaat om letter én geest. Bij de profeten zie je al hoe het actuele leven gespiegeld, beoordeeld en gekritiseerd wordt aan de hand van de Thora.

In de synagoge wordt op sabbat van week tot week uit de Thora gelezen, zingend. Hierin wordt bemoediging, troost en richting gezocht voor het goede leven.

Deze verknochtheid krijgt op Simchat Thora, Vreugde om de Thora, handen en voeten. In de synagogedienst wordt het laatste en het eerste hoofdstuk uit de Thora gelezen. In het laatste horen we over de dood van Mozes. Hij was de ziener, hij mocht het land zien, en laat ons als lezers het land zien, de goede aarde, een tuin van vrede, van menselijkheid. Om samen daarheen op weg te gaan. Het gaat om de toekomst van de mens op aarde. We horen dat de ENE Mozes zelf begraaft als hij sterft. Dat is niet een einde maar een nieuw begin. Dat wordt gesymboliseerd door het lezen van het eerste hoofdstuk uit de Thora: Genesis 1 het loflied op de schepping. Het is een doorlopend verhaal, een cyclus. Zo zijn gelovige Joden met de Thora getrouwd. De mannen die het laatste en eerste hoofdstuk lezen heten dan ook bruidegom – en het is een hele eer om daarvoor te worden uitgenodigd - en de Thora is de bruid. Simchat Thora is een bruiloft. Bij bruiloft hoort vreugde, vrolijkheid. Er wordt dan ook uitbundig gedanst met de Thorarollen. De Thorarollen, met die op perkament geschreven verhalen en voorschriften, getooid in prachtige omhulsels worden uit de Ark gehaald en aan de borst geklemd. Er wordt – hier en daar zeer uitbundig - mee rondgedanst en de Thorarollen worden aan elkaar doorgegeven, ze worden gekust, zoals je de bruid kust. Ook de kinderen doen hartstochtelijk mee. Bruidsuikers worden uitgedeeld. Men weet: het hele jaar staat onder de bevrijdende zegening van Gods woord. De Thora, verslag van Gods geschiedenis met ons, gaat altijd door. De Eeuwige vergeet ons niet. Hij blijft ons zijn weg

wijzen. Wat een vreugde! Van het doorleefde van die vreugde van Simchat Thora geeft Hillel Seidman, archivaris van de Joodse gemeenschap in Warschau, een voorbeeld. Uit zijn dagboeken die hij begon te schrijven op het hoogtepunt van de deportaties van de Joden naar Treblinka in juli 1942 noemt hij in zijn memoires na de oorlog een voorbeeld. Hij vertelt hoe 15 mannen van het kleine aantal overgebleven joden in het ghetto bij elkaar komen om Simchat Thora te vieren.

“Ze droegen de Thorarollen en liepen plechtig rond de tafel. Het waren allemaal gebroken mannen, beroofd van familie en verwanten, hun harten vol met wanhoop. Rabbi Yehudah Leib Orlean - één van hen - was helemaal kapot, toen hij ontdekte dat zijn vrouw en vijf kinderen, die hij persoonlijk in Thora en vroomheid had opgeleid, beestachtig waren vermoord. De traditionele verzen van Simchat Thora, die meestal met veel animo gezongen werden, werden nu met verdriet aangeheven. Opeens kwam een 12-jarige jongen de kamer binnen en pakte een gebedenboek om te bidden. Dit was hoogst ongewoon. Kinderen overleefden nog nauwelijks in het ghetto; meestal waren zij de eerste slachtoffers van de barbaarse nazi's. Toen de gemeenteleden met droefheid in de kamer rondstapten, sprong Orlean plotseling uit de cirkel. Hij greep de jongen en met hem de wetsrol in zijn armen en begon wild te dansen terwijl hij luidkeels zong, *“Ein yunger Yid mit die heilige Thora – een jonge Jood met de heilige Thora!”* Een huivering ging door de kleine gemeente bij de vreemde aanblik; volwassen mannen begonnen stilte te huilen. Ze sloten zich aan bij de geïmproviseerde gezongen gebeden en vormden een dansende cirkel rond Orlean en de jongen. Ondanks zijn eigen diepgaande persoonlijke tragedie, vond zijn grote liefde voor de Thora in combinatie met de hevige compassie van een opvoeder met een onbekend Joods kind stem in die bovennatuurlijke dans. Dat was de laatste dans op die laatste Simchat Thora van de laatste Joden in Warschau”, aldus Seidman.

Simchat Thora, Vreugde om de Thora. Kunnen we iets leren van dit feest? Kan het ons inspireren? Wellicht! Ter voorbereiding op deze serie over de Joodse najaar feesten leerden we als vaste voorgangers in de Ekklesia van Douwe van der Sluis, dat het verboden is te 'jodelen', het klakkeloos gebruiken van Joden overnemen. Dat is respectloos. Het gaat erom dat we op grond van een gemeenschappelijke oorsprong, een geschiedenis met, naast en tegenover elkaar, van het Jodendom kunnen leren. En de bestudering van de Joodse tradities kan leiden tot verdieping en verrijking van de eigen identiteit als christelijke gemeenschap.

Als het gaat om Simchat Thora dacht ik aan een aantal dingen. Ze liggen op het terrein van de liturgie, de samenkomsten van de Ekklesia, en op de individuele en gezamenlijke worsteling met de onheilspellende veranderingen in het klimaat.

Eerst de liturgieviering. Wat mij fascineert is de rol van de kinderen en het betrekken van het hele lichaam bij het gedenken en vieren van de Joodse feesten. Bij de feesten, die ik ken worden kinderen op een heel natuurlijke manier betrokken. En altijd leidt het op een speelse

manier tot het vertellen van de bijpassende verhalen. Bij het Pesachfeest worden er matses verstoppt, die de kinderen moeten zoeken en mag de jongste de vraag stellen: waarom is deze avond anders is dan alle andere avonden en dan volgt het verhaal van de uittocht. Het Poerimfeest is een kindercarnaval compleet met verkleedpartij. Het verhaal van Esther wordt verteld en bij het noemen van de naam Haman mogen de kinderen met de ratel flink tekeergaan en mogen zij helpen met het bakken van de Hamansoren. Met Loofhuttenfeest delen ze in de bouw en het versieren van de loofhut. Op vragen naar het waarom komen de verhalen over de tocht door de woestijn en wordt er gesproken over de kwetsbaarheid van het leven. Ook met Simchat Thora wordt er alle ruimte gemaakt voor de kinderen: er is snoep, de bruidssuikers, die vragen naar een waarom: dan volgen verhalen over het verbond van de ENE met zijn volk, het geschenk van de Thora aan zijn volk, over de bevrijding uit de slavernij en het verlangen naar een goede toekomst waar mensen elkaar recht doen, zorgen voor de schepping. Er wordt met vlaggetjes gezwaaid. En dat kinderen ondeugend proberen de gebedskwasten van twee met de Thora-rollen dansende mannen vast te knopen, hoort bij plezier van het feest. Dolle boel.

Sytze de Vries en Cor Brandenburg schreven in de jaren tachtig een lied bij Simchat Thora en probeerden in tekst en muzikale vormgeving de kerkelijke gemeente tot vrolijkheid en dansen aan te zetten. Ik stel voor dat we dat zingen. En ik kijk vanuit mijn ooghoeken wat het met ons doet.

Zingen: De vreugde die het hart verwarmt.

Met dit lied komt de dans in beeld.

Iemand heeft ooit de term zitvlak-christenen gebruikt als het gaat om de houding in de liturgieviering. Nou valt het in de ekklesia wel mee. Er is een vrolijke chaos als de mandjes met geld naar de tafel met de gaven van brood worden gebracht door wie durft. En we verheffen ons van onze zitplaatsen en lopen vrij door deze prachtige ruimte om brood en wijn te ontvangen. Maar daarmee is het samen met het opstaan aan het begin en aan het einde wel gedaan. Joden dansen, door David dansend voor de ark voorgegaan. Ook in de kerkgeschiedenis horen we van dansen. De oorspronkelijke betekenis van het koor van de kerk betekent dansplaats en bood plaats aan reidansen. Maar langzaam verschuift de betekenis naar zingen. De dans is zowel aanwezig als ook omstreden. Kerkvaders als Augustinus en Johannes Chrysostomus vermelden dat joden dansten en dat bedoelden ze niet als compliment. Het dansen moesten christenen maar bewaren voor in de hemel samen met het koor der engelen. Ooit zong de alt Aafje Heynis het lied:

In den hemel is enen dans, Alleluia
Daar dansen al die maagdekens
Benedicamus Domino, Alleluia
't Is voor Amelia, alleluia
Wij dansen naar de maagdekens
Benedicamus Domino, Alleluia (2x).

In de vorige eeuw ontstonden liturgische broedplaatsen rond de dans, bijv. in de Agnietenkapel in Amersfoort met Andries Kobus als dansmeester. En er is de werkplaats voor dans en liturgie van Riëtte Beurmanjer. Kinderen dansen spontaan, dat gaat met volwassen altijd moeilijker. Maar we zouden wel kunnen denken aan meer liturgische beweging. De zondagse liturgie – ik doel nu even op het papier dat ons aan het begin van de viering wordt uitgereikt – vermeldt als eerste Introïtus/intrede. Dat woord ‘intoct’ herinnert nog aan beweging, ooit. Deze prachtige ruimte roept om beweging. De lezingen doen we vanaf A4’tjes. Reuze praktisch, maar het mag wel wat inniger met de Schriften. Gedachtig het omhelzen van de Thora-rollen op Simchat Thora zou je er ook aan kunnen denken om de bijbel, als bron van God en goed aan het hart van de lector gedrukt, in processie naar de lezenaar te dragen omringd door kaarsen. Het woord is immers een lamp voor onze voet? Datzelfde zou kunnen gebeuren met brood en wijn. En altijd de kinderen erbij. Die leren ons de stramheid af. En natuurlijk bij de dopeling. “Ergens komt een kind vandaan”, dicht Oosterhuis....processie dus! Goed, genoeg om over na te denken.

Nu nog in het kort dat andere: de worsteling die we individueel en als samenleving ondergaan door de apocalyptisch aandoende klimaatveranderingen en hun gevolgen. In Letter & Geest van 31 augustus van het dagblad Trouw van dit jaar doet Sam Janse, bijbels theoloog, verslag van zijn soms pijnlijke worsteling om zijn ecologische voetafdruk substantieel terug te brengen. Hij beschrijft minutieus wat hij allemaal nalaat en anders doet en hoe de woede in hem opborrelt over politici, die de menselijke invloed op het klimaat ontkennen. Over bisschoppen en imams die mee verantwoordelijk zijn voor bevolkingsexplosie. Over criminele dumpers van chemisch afval. Over kritische kranten die nog steeds met vliegvakanties adverteren. Hij vraagt zich af waar dit eindigt. Het is immers niet moeilijk om op deze weg naar klimaatbewust handelen te verzuren en te verbitteren. Elke dag kun je je ergeren aan stommigheden van mensen, die leven alsof er niets aan de hand is. Hij ziet het gevaar om te radicaliseren, en snapt dat heel goed als dat gebeurt met jonge mensen. Hij maakt dan een interessante opmerking. Hij zegt: “de kunst zal dan wel zijn om de ‘Vreugde der wet’, de Simchat Thora, zoals de jood die viert, te bewaren”.

Ik vond dat een heel wijze opmerking met betrekking tot het ‘Gebot der Stunde’, dat wat hier en nu absolute prioriteit heeft om deze aarde goede aarde te laten zijn voor alle mensen. Dat we daarbij niet vervallen tot cynisme, vijandigheid, hovaardij en het risico lopen onmogelijke mensen te worden in de communicatie met anderen. Simchat Thora, vreugde om wat nodig is om te doen!

Zo moge het zijn!

Slottekst

'Laat mij voortgaan op een ruime weg,
Want steeds zoek ik uw regels.
Dan kan ik zelfs voor koningen getuigen
Van uw richtlijnen, zonder schaamte.
Ik verheug mij in uw geboden,
Ik heb ze lief.
Ik reikhals naar uw geboden,
Ik heb ze lief.
Uw wetten blijf ik overdenken'
Psalm 119,45-48

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl